

ПРАВОВИЙ ПРОСТІР ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

ПОДКОВЕНКО ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль) |

Проблема осмислення права, його дії в певних просторових межах є актуальною, оскільки зумовлена тією важливою роллю права як регулятора суспільних відносин, його функціональним призначенням та щоденною практичною витребуваністю суспільством. Сучасне правове життя є надзвичайно насиченим, воно невинно розвивається і набуває все нових якостей, на його розвиток впливають як загальносвітові, так і локальні тенденції. Але деякі суспільні інституції, змінюючись разом із суспільством залишаються незмінними за своєю суттю. До них можна віднести право, що за своєю основною метою спрямоване на реалізацію і збереження свободи, онтологічні, гносеологічні, аксіологічні підстави якого слід шукати та розкривати тільки через аспект буття людини. Адже проблеми, з якими стикається сучасне суспільство, є невідривними від проблем людини, держави і мають не лише економічні, політичні аспекти, а й безпосередньо пов'язані зі свідомістю та самосвідомістю особистості. Особа не може бути дійсно моральною або правовою без усвідомлення власного статусу та ролі у суспільстві, власних і суспільних цінностей, необхідності права як реалізації власної свободи [3, с. 157].

Термін «простір» є на сьогодні доволі широко застосованим поняттям. Досить часто мова йде про інформаційний простір, освітній простір, актуальним є питання формування єдиного європейського простору. Поняття «простір» має загально-філософський характер і уже при застосуванні до конкретної сфери життєдіяльності людини набуває її рис та характеристик. Особливості розуміння правового простору визначаються самою специфікою права як особливого феномену. Категорія «простору» для юридичної сфери набуває особливого значення, пов'язаного з різними сторонами прояву права, його регулятивного впливу як на суспільство в цілому, так і на конкретну особу. Оскільки будь-яке правове явище має свої просторові та часові межі.

У той же час, поняття правового простору також зумовлюється розумінням людини як суспільної істоти, особистості, яка маючи потребу індивідуального простору для самореалізації, водночас, перебуває під впливом та в межах конкретного правового простору. Як стверджує В. Суханов, правовий простір є необхідною і невід'ємною формою існування людини як володаря певного комплексу правомочностей [5, с. 22]. Певні правові можливості індивідуалізують правовий простір через конкретні бажання, прагнення, права та обов'язки людини як активного суб'єкта правового життя суспільства. Найважливіша властивість правового простору – його об'єктивність. Всі властивості правового простору однозначно випливають із матеріальності світу та загальної універсальної взаємодії суб'єктів права.

Кожна людина, щоб бути правовою особистістю, повинна володіти індивідуальною свободою та волею для її реалізації. Наявність свободи зумовлює необхідність усвідомлення розумних потреб та меж своєї свободи. Реально вільною є та особистість, яка сприймає та визнає свободу інших. У цьому аспекті варто згадати підхід І. Канта до розуміння свободи та її меж. Адже мислитель у своїй концепції прагнув підкреслити важливість для кожного індивіда наявності індивідуального правового простору, який можна охарактеризувати як індивідуальну свободу, та віднайти ту золоту середину поєднання індивідуальної свободи з свободою інших на загальних правових засадах.

І. Кант прагнув відобразити особливості людських відносин через особливу цілісність їх співіснування. Головна ознака будь-якої життєздатної спільноти людей полягає у її сутнісній єдності, в тому, що вона є сукупністю не тільки однопорядкових, подібних між собою елементів, що складають її: людей, соціальних груп, їх інтересів, цінностей, відносин, але також і всього різноманіття їх відмінностей. Особливою формою такої єдності виступає розвинуте громадянське суспільство. Сутнісна єдність громадянського суспільства полягає у співіснуванні в його рамках різнорідних соціальних сил, інститутів, організацій, зацікавлених груп і т.д., об'єднаних спільним прагненням до спільного життя. І основою цієї єдності виступає особистість у процесі реалізації своєї свободи [4, с. 47]. Тобто особистість, маючи свій індивідуальний правовий простір, разом з тим є частиною правового простору соціуму, визнаючи та сприймаючи при цьому індивідуальні свободи інших.

Серед форм правового простору сучасного суспільства виокремлюють три взаємопов'язані форми: суспільний, локальний та індивідуальний правовий простір. Системність цих форм є очевидною. Конкретність та взаємовизначеність цих форм правового простору обумовлюється цілісним комплексом існуючих політичних, економічних, історичних, культурних та ідеологічних факторів. Більшість науковців при розкритті змісту правового простору відштовхуються від позитивістського розуміння права, пов'язуючи право та його дію, перш за все, з державою. З цією позицією варто лише частково погодитися, оскільки офіційне право фактично відображає єдність національного правового простору. У той же час, варто пам'ятати про внутрішній потенціал права, який ми розглядаємо в якості людинотворчого засобу, засобу реалізації людської свободи. У цьому аспекті варто говорити уже не тільки про єдність правового простору (єдності можна досягти і встановленням жорсткого закону, який буде контролювати практично усі сторони суспільного життя), але й про його якість. Якісний показник правового простору відтворюється місцем людини, її можливостями, реальністю її прав та свобод та їх захищеністю. Цілісність та якість правового простору держави визначаються цілою системою чинників. Стан економіки, рівень демократії, розвиненість та дієвість політичної системи, рівень правової культури та правової свідомості, соціальна структура

суспільства є тими безумовними факторами, що визначають особливості правового простору конкретної держави.

Концепція правового простору повинна бути побудована відповідно до реалій сьогодення дійсності та з врахуванням важливих тенденцій розвитку держави і права. Ми поділяємо думку сучасних науковців у широкому трактуванні правового простору, яке можливо встановити тільки при широкому розумінні права. Такий підхід зумовлений сучасним плюралістичним підходом у праворозумінні. Як наслідок, правовий простір виступає складною, багаторівневою, неоднорідною за своєю структурою системою, елементи якої якісно відрізняються і в той же час постають у тісному взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємовизначеності. Це підтверджується характеристиками, якими наділяє право, М. Козюбра, зазначаючи, що право – настільки складний, багатобарвний, багатогранний, багатовимірний і багатозначний феномен, в якому так тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеали, інституціонально-нормативні утворення і правові відносини, що втиснути все це у рамки якоїсь універсальної дефініції просто не можливо [1, с. 12]. Позиція науковця підтверджує складність такого суспільного феномену як право, та одночасно звертає увагу на особливі внутрішні та зовнішні чинники, які зумовлюють таку складність та неоднозначність. Саме такі характеристики об'єктивують і поняття правового простору. За твердженням В. Кравчук, правовий простір є цілісним комплексом правових явищ, дій та подій, взаємозв'язків та відносин, що обумовлюється об'єктивними закономірностями розвитку людства, усвідомлений та постійно відтворюваний людьми та їх об'єднаннями, що використовується ними для досягнення своїх цілей [2, с. 29]. Правовий простір не може існувати сам по собі, поза людиною, її практичною діяльністю, її усвідомленням навколишнього світу та своїх потреб, які об'єктивізуються у праві.

Таким чином, правовий простір виступає одночасно і як державно-правовий, і як соціокультурний феномен, що наділений багатьма мінливими характеристиками. Правовий простір є складним системним та динамічним утворенням, що визначається умовами та особливостями розвитку конкретного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Козюбра М.І. Праворозуміння: поняття, типи, рівні / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 10. – С. 10 – 21.
2. Кравчук В.М. Поняття правового простору: філософсько-правова інтерпретація / В.М.Кравчук // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – С. 26-31.
3. Павлова Т.С. Реалізація свободи і закону у філософсько-правових поглядах Фіхте і Шеллінга: соціально-філософський аспект / Т.С. Павлова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 51. – С. 157-164.

4. Подковенко Т.О. Концепція свободи індивіда у творчості Іммануїла Канта / Т.О.Подковенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 1. – Том 1. – С. 45-49.

5. Суханов В.В. Правовое пространство и его формы: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В.В. Суханов; Моск. ун-т МВД РФ. – М., 2005. – 26с.